

Anna Milewska-Młynik

Kolekcja Krzemieniecka Muzeum Niepodległości

Niepodległość i Pamięć 13/2 (23), 149-160

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Anna Milewska-Młynik

Warszawa

Kolekcja Krzemieniecka Muzeum Niepodległości

Krzemieniec, który od czasów II wojny światowej znajduje się poza granicami Polski, określany bywa jako „miasto wielkiej tęsknoty”. Swoją nostalgiczną nazwę zawdzięcza najwybitniejszemu synowi tej ziemi – Juliuszowi Słowackiemu. Przebywający za granicą poeta wiedziony był bowiem przecuciem, że opuścił rodzinne strony na zawsze. Jednak mimo oddalenia miejsce to pozostało mu bliskie, gdyż wiązało się z osobą matki, wspomnieniem ukochanych dziadków, z pogodnym dzieciństwem i utraconą małą ojczyzną – wyidealizowanym przez lata rozłąki „gniazdem na Wschodzie, krajem łąk pełnym kwiatnych”.

Po napaści ZSRR na Polskę słowa wieszczą znowu nabrały aktualnego znaczenia. Krzemieniec stał się miastem wielkiej tęsknoty dla rzesz ludzi, którzy tam właśnie spędzili swoje dzieciństwo i młodość. Później los rozrzucił ich po świecie, jednak nigdy nie ustawali w dążeniach, by pamięć o chlubnej przeszłości rodzinnych stron przetrwała.

W 2003 roku z inicjatywy Koła Krzemieńczan przy Towarzystwie Przyjaciół Warszawy (oddział Stare Miasto) powstała w Muzeum Niepodległości nowa kolekcja. Jej celem jest gromadzenie oryginalnych pamiątek związanych z Krzemieńcem, ze sławnym tamtejszym liceum oraz dokumentowanie historii i kultury polskich siedlisk usytuowanych na ziemi krzemienieckiej.

Dzięki ofiarności darczyńców, stosunkowo niedawno powołana kolekcja stanowi już dziś znaczący zbiór muzealiów. Składają się na nią archiwalia, pocztówki, fotografie i wydawnictwa (broшуry, czasopisma i książki), które wszechstronnie obrazują specyfikę przedwojennego Krzemieńca i dokumentują współczesne działania, mające na celu zachowanie pamięci o tym mieście.

Zespół włączonych do kolekcji archiwaliów obejmuje 14 serii. Szczególną wartością poznawczą wyróżniają się spuścizny osób związanych z Liceum Krzemienieckim. Są to materiały Mieczysława Zadróznego¹, Kazimierza Groszyńskiego² oraz byłych uczniów: Józefa Piątkowskiego, Sławomira Mączaka i Leopolda Śmiecha.

-
- 1 Mieczysław Zadróźny – od 1927 r. kierownik Głównej Biblioteki Naukowej Liceum Krzemienieckiego, po wojnie przewodniczący Komisji Organizacyjnej Liceum Mazursko-Warmińskiego.
 - 2 Kazimierz Groszyński – w latach 30. XX w. nauczyciel języka polskiego w Gimnazjum Państwowym im. Tadeusza Czackiego Liceum Krzemienieckiego, po wojnie sekretarz Komitetu Organizacyjnego Liceum Mazursko-Warmińskiego.

Przede wszystkim należy tu wymienić bogatą dokumentację uwierzytelniającą działalność Mieczysława Zadróżnego, która obejmuje 72 archiwalia. W kolekcji została ona podzielona na cztery bloki tematyczne: 1) sprawy organizacyjne i programowe Liceum Krzemienieckiego, 2) druki (ulotki, zaproszenia, programy, statut), 3) korespondencję dotyczącą biblioteki liceum i organizowanych wystaw, 4) pisma urzędowe do Mieczysława Zadróżnego, podpisane m.in. przez ówczesnego prezesa Egzekutywy Zjednoczenia Organizacji Społecznych – Juliusza Poniatowskiego (1931) oraz Przewodniczącego Wydziału Powiatowego – Stefana Czarnockiego (1934)³.

W pierwszej grupie dokumentów na uwagę zasługuje maszynopis Rozkazu Naczelnego Wodza Wojsk Polskich o otwarciu Liceum Krzemienieckiego (Warszawa – Belweder 27 maja 1920 r.) oraz Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 22 marca 1928 roku o Liceum Krzemienieckim. Interesujące są również materiały zgromadzone w drugiej części, dotyczące przede wszystkim życia kulturalnego przedwojennego Krzemieńca. Zawarte w nich informacje o organizowanych wystawach, audycjach radiowych, koncertach, spektaklach teatralnych, ogniskach wakacyjnych dla nauczycieli i akcjach oświatowych dowodzą, że nadawanie miastu zaszczytnego miana „Aten Wołyńskich” nie było przesadne, lecz miało potwierdzenie w konkretnych działaniach podejmowanych przez tamtejszą elitę intelektualną.

Z tematyką kulturalną łączy się też kilka wcześniejszych nabytków Muzeum Niepodległości. W jego zbiorach znajduje się bowiem zespół dokumentów Stanisława Osostowicza⁴, zawierający m.in. afisz i katalog wystawy malarstwa nowoczesnego „Grupy Krakowskiej”⁵ oraz maszynopis artykułu artysty poświęconego temu wydarzeniu. Warto dodać, że ekspozycję urządzono w licealnej sali im. H. Kołłątaja i była ona największym wydarzeniem kulturalnym 1934 roku.

Z zagadnieniami metodyki przedwojennego systemu edukacji wiąże się opracowanie Stanisława Biedy „Organizacja wychowawcza społeczności szkolnej (wyniki trzechletnich doświadczeń w szkole ćwiczeń Liceum Krzemienieckiego)”⁶. Autor sformułował w nim główne zadanie ówczesnych placówek edukacyjnych, którym było „skierowanie sił ludzkich na tory ideału produktywnej i harmonijnej współpracy” (s. 2) oraz wskazywał drogę pozwalającą osiągnąć ten cel.

W grupie archiwaliów dotyczących Liceum Krzemienieckiego mieszczą się również maszynopisy wypracowań i opowiadań ucznia VI klasy ćwiczeniówki [Sławomira Mączaka] i kilka legitymacji.

Ważny zbiór dokumentów stanowią materiały związane z organizowaniem Liceum Mazursko-Warmińskiego, mającego kontynuować tradycje krzemienieckiej szkoły w nowej rzeczywistości powojennej Polski. Próby wskrzeszenia tej instytucji rozpoczęto już w 1946 roku. Według założeń programowych przyszłe liceum stanowiłoby zespół szkół ogólnokształcących, zawodowych i artystycznych, zakładów wychowawczych oraz placówek kulturalno-oświatowych. Swoją działalność miało opierać głównie na własnej bazie w postaci gospodarstw leśnych, rolnych, rybnych i zakładów przemysłowych.

3 Juliusz Poniatowski i Stefan Czarnocki byli kuratorami Liceum Krzemienieckiego: pierwszy w latach 1927-1936, drugi – od 1936 do 1939.

4 Stanisław Witold Osostowicz, malarz, rysownik, grafik, ur. 3 V 1906 Tarnopol, zm. 25 IX 1939 Warszawa. W latach 1935-37 mieszkał na zmianę w Krzemieńcu i we Lwowie.

5 Założoną w 1933 r. Grupę Krakowską tworzyli młodzi artyści o radykalnych poglądach społecznych.

6 Praca dyplomowa słuchacza Państwowego Instytutu Nauczycielskiego wykonana pod kierunkiem prof. Władysława Radwana, Warszawa 23 kwietnia 1933. Maszynopis w twardej oprawie, s. 314.

Wśród archiwaliów, obejmujących 66 kart, na uwagę zasługują kopie pism złożonych w Sejmie PRL w Komisjach: Oświaty i Nauki oraz Rozwoju Ziem Zachodnich w sprawie powołania Liceum Mazursko-Warmińskiego (Warszawa 1957). Do ważnych dokumentów należy też pismo Ministerstwa Oświaty do Kazimierza Groszyńskiego zawierające propozycję objęcia przez niego funkcji sekretarza Komitetu Organizacyjnego Liceum Krzemienieckiego (23 maja 1957), protokoły i notatki z zebrań, materiały informacyjne dotyczące ustaleń z władzami terenowymi oraz korespondencja z przedstawicielami urzędów centralnych.

W zbiorach kolekcji znajduje się również obszerny tom: „Sprawozdanie Komisji Organizacyjnej Liceum Mazursko-Warmińskiego im. Tadeusza Czackiego”, zawierający 308 powielanych stron. Materiały opracowane w latach 1946-1947 obejmują: założenia ogólne przygotowane przez przewodniczącego Komisji Organizacyjnej Mieczysława Zadróznego oraz załączniki ze szczegółowymi planami funkcjonowania przyszłego Liceum⁷. Tom ilustrowany jest mapami znaczącymi usytuowanie przestrzenne bazy gospodarczej.

Ważną pozycję w kolekcji stanowi obszerna spuścizna Józefa Piątkowskiego, na którą składają się 2052 karty zgrupowane w 8 teczkach dokumentów oraz Kronika Koła Środowiskowego Wychowanków Liceum Krzemienieckiego przy Towarzystwie Przyjaciół Warszawy⁸.

Przystępując do gromadzenia zawartych w tomie wspomnień Komitet Redakcyjny w osobach Marii Gajdeczkowej-Zeromskiej, Janiny Horodeckiej i Witolda Żółkiewskiego, kierował się myślą, że „żaden historyk nie wydobędzie z zapomnienia spraw, o których nie będzie miał świadectwa współczesnych”. Wychowankowie liceum pozytywnie zareagowali na ten apel przesyłając opracowania i wypowiedzi dotyczące kadry pedagogicznej, uczniów, metod nauczania, organizacji życia szkolnego i pozaszkolnego, fotografie oraz wycinki z gazet. Materiały te zostały zamieszczone w pierwszym tomie „Kroniki”, obejmującym lata 1919-1984. Szczególnie ważne pod względem poznawczym są wspomnienia Wincentego Stankiewicza, Daniela Kotowicza, Elżbiety Podolskiej, Danuty Janczewskiej-Bardeckiej i Eugeniusza Dębickiego, ponieważ dotyczą najwcześniejszego, a zarazem najslabiej udokumentowanego okresu działania szkoły.

W archiwum Józefa Piątkowskiego należy też wyróżnić materiały gromadzone do kroniki Związku Harcerstwa Polskiego⁹, składające się z rękopisów, maszynopisów i fotokopii zdjęć. Autorami przygotowywanego do druku opracowania, obejmującego historię organizacji w latach 1929-1939, są Janina Horodecka, Witold Żółkiewski i Józef Piąt-

7 W załącznikach znajdują się opracowania i kopie dokumentów: Zarys organizacji Liceum Mazurskiego im. T. Czackiego z proponowaną siedzibą w Szczytnie, 15 września 1946; Memoriał Rady Powiatowej w Kętrzynie, Uchwały Rady Narodowej w Szczytnie i Kętrzynie; Wnioski dotyczące uruchomienia szkół i instytucji oświatowo-kulturalnych (oprac. F. Hilczer, K. Groszyński); Projekt organizacji wychowania artystycznego (oprac. S. Sheybal); Projekt organizacyjny pracowni fotograficznej (oprac. K. Sheybal, H. Hermanowicz); Materiały do zaplanowania gospodarstwa rolnego (oprac. L. Gorzeński i inni); Gospodarka hodowlana (oprac. L. Iwaszko); Gospodarka leśna (oprac. M. Staniszewski, S. Ejsmund); Gospodarka jeziorowa (oprac. S. Roniker-Dolański); Pszczel i szkolnictwo pszczelarskie (oprac. S. Zadrózny); Odbudowa nieruchomości miejskich przewidzianych dla Liceum (oprac. M. Gruzo i inni); Prace miernicze na terenach Liceum (oprac. K. Wydzga); Rachunkowość Liceum (oprac. L. Razowski); Projekty dekretów i uchwały o Liceum Mazursko-Warmińskim oraz Statut Liceum Mazursko-Warmińskiego im. Tadeusza Czackiego w Szczytnie.

8 „Kronika Koła Środowiskowego Wychowanków Liceum Krzemienieckiego”, Warszawa 1975. Tom oprawiony w szare płótno, zawierający 304 ponumerowane strony.

9 W przedwojennym Krzemieńcu działały trzy męskie drużyny harcerek: im. Juliusza Słowackiego, przemianowana później na Zawiszy Czarnego, im. Józefa Poniatowskiego i im. Tadeusza Czackiego.

kowski. Ważną pozycję w zbiorach muzealnych stanowi album fotograficzny: „Harcerstwo w Liceum Krzemienieckim” z 94 zdjęciami pochodzącymi z lat 1930-1936. Dokumentują one obozy letnie organizowane w Smółówce k. Maniewicz, w Malinowie k. Szumska oraz w Wólce Pufeckiej k. Puław.

W materiałach Józefa Piątkowskiego, który przez szereg lat sprawował funkcję prezesa warszawskiego Koła Krzemieńczan, bogato reprezentowany jest temat działalności tej organizacji od lat siedemdziesiątych do końca XX w. Na szczególną uwagę zasługują jej inicjatywy związane z upamiętnianiem osób zasłużonych dla Ziemi Krzemienieckiej, ofiar represji i wydarzeń dziejących się w czasach II wojny światowej. Świadectwem tych przedsięwzięć są włączone do zbiorów kolekcji teksty homilii wygłaszanych na mszach świętych w intencjach pracowników Liceum Krzemienieckiego oraz makieta tablicy znajdującej się w kościele sióstr Wizytek, poświęconej rozstrzelanym, zamordowanym, poległym i zaginionym w latach 1939-1945 pedagogom, pracownikom i wychowankom szkoły.

Obok archiwaliów w kolekcji najbogaciej reprezentowany jest dział fotografii, który łącznie obejmuje 256 pozycji. Sporo zdjęć pochodzi z lat dwudziestych i trzydziestych XX wieku. Trzeba podkreślić, że wiele z nich to dzieła na najwyższym poziomie, ponieważ w okresie międzywojennym miasto cieszyło się zasłużoną sławą wybitnego ośrodka fotografii artystycznej. Niestety, w czasie pożogi wojennej większość klisz została bezpowrotnie utracona. Szczęśliwie zachowała się część wykonanych wcześniej odbitek, które dają pewne wyobrażenie o kunszcie ich autorów. Zdaniem historyka Ignacego Płażewskiego „Krzemieńca to fenomen organizacji fotografii polskiej lat międzywojennych. Żadnemu miastu nie udało się w ciągu tak krótkiego czasu stać się pulsującym ogniskiem kultury artystycznej, zwłaszcza fotografii”¹⁰. W pierwszym rzędzie było to zasługą dwóch wybitnych postaci związanych z Krzemieńcem – Henryka Hermanowicza¹¹ i Stanisława Sheybała¹². Utrwalili oni na kliszach piękno tamtejszej przyrody, zabytki miejskiej architektury i specyfikę przedwojennej wsi wolińskiej. Sporo pochodzących z lat trzydziestych zdjęć wykonali fotograficy związani z Państwową Agencją Telegraficzną w Warszawie.

Pod względem tematycznym w zespole można wyodrębnić kilka grup: pejzaże (31 zdjęć), architektura miasta (56) z wydzieleniem budowli sakralnych (9), cmentarze (11), pomniki, tablice pamiątkowe (13), fotografie poszczególnych osób (27), zdjęcia zbiorowe Krzemieńczan (41), upamiętnianie wydarzeń (45), krajobrazy i ludzie Ziemi Krzemienieckiej (23).

W grupie pejzaży szczególnym artystyzmem wyróżniają się zdjęcia wykonane nocą (jak np. wschód księżycy za górą Bony). Bardzo piękne są także fotografie ukazujące zabytki, zważywszy, że przed wojną miasto posiadało status rezerwatu architektonicznego. Mają one również wartość dokumentu, ponieważ w 1941 roku Krzemieniec został częściowo spalony przez Niemców w czasie likwidowania tamtejszego getta, a w latach powojennych stopniowo popadał w ruinę. Dziś wiele zabytków, a nawet zabudo-

10 „Życie Krzemienieckie” 1992: 4, s. 15.

11 Henryk Hermanowicz – artysta fotografik, ur. 20 X 1912 Wilno, zm. 31 V 1992 Kraków. Od 1937 r. mieszkał w Krzemieńcu, gdzie prowadził pracownię fotograficzną przy liceum. Tamtejszej przyrodzie i architekturze poświęcił swoje najpiękniejsze fotografie (zamieszczone m.in. w przedwojennym wydawnictwie *Miasto wielkiej tęsknoty*). W latach 1947-1949 należał do grona organizatorów Liceum Mazursko-Warmińskiego. W 1947 r. został członkiem Związku Polskich Artystów Fotografików.

12 Stanisław Sheybal – artysta malarz, fotografik, pedagog, ur. 3 II 1891 Sambor, zm. 15 III 1976 Warszawa. Od 1927 r. związany z Krzemieńcem, z jego inicjatywy powstała przy liceum pracownia fotograficzna. Zajmował się rozwijaniem nowych technik fotograficznych, z których tzw. „guma wielobarwna” przyniosła mu międzynarodowe sukcesy.

wy całych ulic już nie ma. Pozostały po nich jedynie fotografie. Na szczególną uwagę zasługują różne ujęcia zaginionej barokowej figury Matki Boskiej w wirydarzu przy kościele licealnym, zdjęcia placu targowego, ulic Górnej i Kraniańskiej, dawnego zajazdu oraz domów na tyłach starej synagogi. Ciekawy jest też zespół ukazujący budynki i wnętrza Liceum Krzemienieckiego.

W grupie fotografii upamiętniających ważne wydarzenia najstarsze zdjęcie pochodzi z 1927 roku. Zostało ono opisane jako „obchód sprowadzenia zwłok Juliusza Słowackiego do Polski. Pobieranie ziemi z Grobu Matki do urny na Wawel”. Pozostałe zdjęcia są znacznie późniejsze, gdyż obejmują okres od 1974 roku po ostatnie lata. Upamiętniają one obchody 125 rocznicy śmierci Juliusza Słowackiego, zjazdu krzemieńczan organizowane w Warszawie, Poznaniu i Toronto oraz najświeższe wydarzenia.

Znaczną wartość mają unikalne zdjęcia, na których sportretowane są osoby związane z Liceum Krzemienieckim (kurator Juliusz Poniatowski, dyrektor Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Stanisław Paluchowski, kierownik szkoły ćwiczeń Stanisław Bieda, nauczyciele oraz dwóch woźnych). Ciekawe są również fotografie grupowe. Najstarsze z nich pochodzą z lat trzydziestych XX wieku i przedstawiają seminarzystki z Trok przy grobie Salomei Słowackiej-Bécu oraz uczniów II klasy Państwowej Szkoły Spółdzielczości. Późniejsze, lecz także ważne są zdjęcia wykonane w Szczycynie w 1957 roku, na których widzimy grupę organizatorów Liceum Mazursko-Warmińskiego (m.in. Mieczysława Zadróżnego i Kazimierza Sheybala). Do tematów najlepiej udokumentowanych należą opłatkowe i wielkanocne spotkania krzemieńczan w ich warszawskiej siedzibie na Starym Mieście. Obejmuje on okres od 1974 roku po dzień dzisiejszy.

Szczególną malowniczością wyróżnia się zespół zdjęć Państwowej Agencji Telegraficznej przedstawiający ludność i widoki Wołynia (1935 r.). Bardzo ciekawe są też fotografie z Ludwipola (obecnie Sosnówka) wykonane w latach 1931-1935 (członkowie Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej i Katolickiej, amatorski zespół teatralny odtwarzający sztukę „Dla Chrystusa”, orkiestra Antoniego Olejasza), z Szumska (drużyna harcerska, organizacja strzelecka), z Suraza (personel nadleśnictwa), z Malinowa (amatorski zespół muzyczno-chórny pracowników tartaku), z Łosiatynia (zdjęcie grupowe na tle mleczarni) oraz z Poczajowa (dzieci przystępujące do I Komunii Świętej i do bierzmowania, drużyna harcerek).

Znacznie skromniejszy pod względem ilościowym, gdyż liczący 35 pozycji, jest zbiór widokówek. Przedstawiają one zabytkowe budynki, kościoły i cmentarze. Do najciekawszych należą: „Góra Bony z ruinami zamku i drewnianym krzyżem Konstytucji 3 Maja” oraz „Pożar getta”.

Specyfiką kolekcji jest pokaźna ilość wydawnictw związanych z Krzemieńcem. Aż sześć tytułów dotyczy okresu międzywojennego, co świadczy o wysokich potrzebach i ambicjach intelektualnych jego mieszkańców¹³.

¹³ W zbiorach kolekcji znajdują się przedwojenne wydawnictwa: „Harcercz z nad Ikwy”. Jednodniówka. Wydana z okazji Tygodnia Harcerskiego, 1923; „Życie Krzemienieckie”. Miesięcznik społeczny. Redaktor ogólny Stanisław Sheybal – 53 numery z lat 1932-1939; „Droga Pracy”. Miesięczny dodatek do „Życia Krzemienieckiego” wydawany przez Zrzeszenie Byłych Wychowanków Liceum Krzemienieckiego – 12 numerów z lat 1937-1938; „Nasz Widnokrąg”. Pismo Młodzieży Liceum Krzemienieckiego – 2 numery z lat 1933, 1935; „Sprawy Pedagogiczne”. Dodatek do „Życia Krzemienieckiego”, red. K.H. Groszyński – 11 numerów z 1931 r.; „Życie Krzemienieckie”. Biuletyn codzienny, 10 września 1939.

Muzeum Niepodległości posiada też komplet numerów „Życia Krzemienieckiego”, półrocznika społecznego wydawanego w Poznaniu od 1991 roku oraz szereg innych współczesnych periodyków¹⁴ i książek, których nie sposób tu wymienić¹⁵.

Zasobność kolekcji daje powód do zadowolenia, choć nie zwalnia z obowiązku uzupełniania istniejących braków. W przyszłości należałoby wzbogacić ją o dzieła sztuki, przede wszystkim o malarstwo. Warto przypomnieć, że przedwojenny Krzemieniec, ze względu na wyjątkową urodę krajobrazu i architektury, ściągał całe rzesze artystów, którzy poświęcili miastu wiele swoich prac. Zdaniem ówczesnych krytyków sztuki poziom tych dzieł był różny, jednak przynajmniej części z nich udało się uchwycić niepowtarzalny klimat okolicy. Trzeba też dodać, że w okresie międzywojennym przy liceum istniało ognisko plastyczne dla nauczycieli z całej Polski, które prowadzili artyści tej miary, co Kazimierz Mitera, Jan Cybis, Hanna Rudzka-Cybisowa, Stanisław Szczepański, Emil Krcha, Czesław Rzepiński, Jerzy Wolf, Eustachy Wasilkowski, Marian Wnuk, Kazimierz Tomorowicz czy Stanisław Sheybal. Kilku z nich osiadło w Krzemieńcu na stałe (Cybis, Krcha, Szczepański, Wasilkowski).

Zarówno dawniej, jak i dziś organizowane są tam plenery artystyczne, które owocują nowymi, często interesującymi pracami. Miastu poświęciła także wiele swoich dzieł przedwcześnie zgasła utalentowana malarka krzemieniecka Anna Macega (22 XII 1948 – 2 III 2005). Z dobrym skutkiem sięga po pędzel były wychowanek liceum, a obecnie mieszkaniec Warszawy – Zbigniew Wojcieszek. Malarstwo pejzażowe stanowi dziedzinę twórczości od dawna silnie związaną z Krzemieńcem, dlatego też kilka reprezentatywnych dzieł powinno znaleźć się w kolekcji.

Na koniec warto wspomnieć o inicjatywie Muzeum Niepodległości mającej na celu upowszechnianie wiedzy o „Mieście wielkiej tęsknoty” i związanych z nim ludziach. Chodzi tu o cykl prelekcji, którym nadano wspólny tytuł „Stynni Krzemieńczanie”.

- Do tej pory odbyły się trzy spotkania poświęcone następującym tematom:
- Halina i Stefan Czarnoccy. Z udziałem syna prof. Bohdana Czarnockiego (prelekcja Mirosławy Pałaszewskiej, 4 III 2005)
 - Otwarcie Muzeum Juliusza Słowackiego w Krzemieńcu (prelekcja Henryka Zielińskiego, 13 V 2005)
 - Krzemieńczanie rozproszeni po świecie (prelekcja Anny Milewskiej-Młynik, 24 V 2005).

W I kwartale 2006 r. planowane jest wystąpienie prof. Stanisława Makowskiego „Krzemieńskie inspiracje w twórczości Juliusza Słowackiego” oraz Małgorzaty Wdowczyk i Wiesława Nosowskiego „Pani Maria Ziemi Krzemienieckiej i Kujawskiej” (omawiające życie i działalność historyka literatury, bibliografa i bibliotekarki Marii Danilewicz-Zielińskiej, autorki pracy *Życie naukowe dawnego Liceum Krzemienieckiego*). W dalszej kolejności głos zabiorą sami krzemieńczanie, którzy jak nikt inny, potrafią opowiedzieć o chwalebnej przeszłości ich miasta.

14 Do najważniejszych wydawnictw ciągłych poświęconych Ziemi Wołyńskiej należą: „Biesiada Krzemieniecka” (Toronto), „Biesiada Krzemieniecka” (Londyn), „Wspólne Dziedzictwo”. Miesięcznik polski społeczno-kulturalny, oświatowy i religijny, „Kresowe Stanice”. Kwartalnik Stowarzyszenia Rodzin Osadników Wojskowych i Cywilnych Kresów Wschodnich, „Panorama Kresowa”. Organ Zarządu Krajowego Towarzystwa Przyjaciół Grodna i Wilna, „Wołyń bliżej”. Kwartalnik Społecznego Komitetu Pomocy Parafii Rzymskokatolickiej w Równem na Wołyniu, „Wołyń i Polesie”. Biuletyn Towarzystwa Miłośników Wołynia i Polesia.

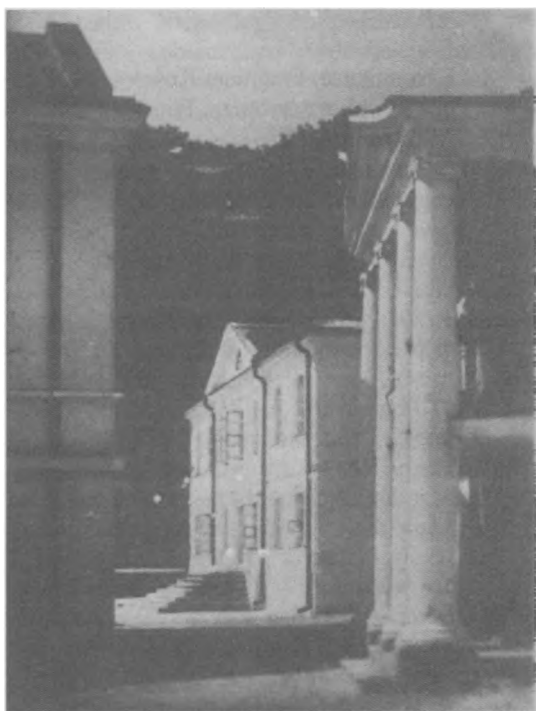
15 Szczególnie cennymi pozycjami są: W. Głuchowska, *O szkole krzemienieckiej*, Warszawa 1916; K. Groszyński, *Upowszechnianie szkolnictwa rolniczego w koncepcjach Juliusza Poniatowskiego*, Warszawa 1978; *Krzemieniec jakiego już nie ma w starej fotografii Henryka Hermanowicza i Stanisława Sheybała*, Warszawa 1993. Warto też wymienić tom opracowany przez Edmunda Bosakowskiego *Na mojej drodze. Wspomnienia z Wołynia*, Warszawa 1986, zawierający kserokopie dokumentów i maszynopisu poświęconego głównie osadzie Białozórka oraz maszynopis wspomnień Kazimierza Groszyńskiego „Mój Krzemieniec”.

Krzemieniec. Fragment Kościoła licealnego. Widok z wirydarza. Fot. H. Hermanowicz, ok. 1937 r.

Krzemieniec. Kompleks licealny, ok. 1937

Krzemieniec. Internat licealny nocą.
Fot. H. Hermanowicz, 1935-1937

Krzemieniec. Gabinet fizyczny w Liceum Krzemienieckim, 1935-1938

Krzemieniec. Domy na tyłach synagogi. Fot. H. Hermanowicz, 1935-1938

Krzemieniec. Dworek mieszczański, 1935-1938

Krzemieniec. Barokowa figura Matki Boskiej w wirydarzu licealnym na tle Góry Bony, ok. 1937

Krzemieniec. Góra Bony wiosną. Fot. H. Hermanowicz, ok. 1937

Ludwipol. Orkiestra Antoniego Olejasza [1935]

Ludwipol. Amatorski zespół teatralny prowadzony przez księdza Żylińskiego. Pamiątka odegrania sztuki pt. „Dla Chrystusa”, 31 X 1937

Krzemieniec. Widok Góry Bony z rogu ulic Pierackiego i Licealnej. Fot. H. Hermanowicz, ok. 1937

Fotografie ze zbiorów Muzeum Niepodległości

Halina Czarnocka i jej córka Hanna Zbirohowska-Kościa na spotkaniu z warszawskimi krzemieńczykami w ich siedzibie na Starym Mieście, Warszawa, maj 1991